OBSERVATIONES
IN ORACULORUM FRAGMENTA.

DISSERTATIO PHILOLOGICA

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

IN

UNIVERSITATE FRIDERICIANA HALENSI

CUM VITEBERGENSI CONSOCIATA

AD

SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

RITE CAPESSENDOS

UNA CUM THESIBUS A SE PROPOSITIS

DIE XXIV MENSIS MARTII ANNI MDCCCLXXVII

HORA XI

PUBLICE DEFENDET

RICHARDUS HENDESS

MARCHICUS.

ADVERSARIORUM PARTES SUSCIPIENT:

FR. BÖTTNER, CAND. PHIL.

JOH. WICHMANN, CAND. PHIL.

HALIS SAXONUM

TYPIS KARRASIANIS.

I.

Leotychides, Lacedaemoniorum rex, apud Herodotum [VI 86] Glauci exemplo comprobat, quae quis conservanda ab altero acceperit, ea roganti illi reddenda: etenim si quis vel conetur retinere ea et periurio confirmare se nihil accepisse, eum ipsum totamque progeniem brevi a diis ultoribus ex terra deletum iri. Glaucus, si Herodotum sequimur, intra annos sexcentesimum et quingentesimum quinquagesimum fuit: nam Leotychides ipse, qui primi belli Persarum aetate una cum Aeginetis Athenas venit, Glaucum *κατὰ τρίτην γενεὴν* a se ipso Spartae fuisse narrat. Ad hunc quondam hominem Milesium venisse eique, quia Ionia semper in periculis versaretur et Glaucus apud omnes iustitiae laude floreret, opes suas conservandas tradidisse; et symbolo aliquo constituto sanctum esse ut eis, qui hoc ostendissent, sive ipse esset Milesius ille sive alii, a Glauco opes illae redderentur. Sed cum postea filii hominis illius ostentis symbolis pecuniam postulassent, Glaucum omnino acceptam eam negavisse: quin etiam Apollinem Delphicum consuluisse *εἰ ὅρκῳ τὰ χρήματα ληίσηται.* Pythiam vero respondisse:

Γλαῦκ' Ἐπικυδείδη τὸ μὲν αὐτίκα κέρδιον οὕτως
ὅρκῳ νικῆσαι καὶ χρήματα ληίσσασθαι.
ὄμνυ' ἐπεὶ θάνατός γε καὶ εὔορκον μένει ἄνδρα.
ἀλλ' ὅρκου πάις ἐστὶν ἀνώνυμος, οὐδ' ἔπι χεῖρες
οὐδὲ πόδες· κραιπνὸς δὲ μετέρχεται, εἰςόκε πᾶσαν
συμμάρψας ὀλέσει γενεὴν καὶ οἶκον ἅπαντα.
ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων.

Tum attonitum Glaucum veniam a Pythia petisse; sed iterum respondisse illam *τὸ πειρηθῆναι τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ποιῆσαι*

ἴσον δύνασθαι. Neque eventu caruisse Pythiae verba Leotychides refert additis his: *τοῦ δὲ εἵνεκα ὁ λόγος ὅδε ὡρμήθη λέγεσθαι, εἰρήσεται. Γλαύκου νῦν οὔτε τι ἀπόγονον ἔστιν οὐδὲν οὔτ᾽ ἱστίη οὐδεμία νομιζομένη εἶναι Γλαύκου, ἐκτέτριπταί τε πρόρριζος ἐκ Σπάρτης.*

Utrum re vera consuluerit Glaucus oraculum in tali re, vix poterit diiudicari: attamen hoc videtur demonstrari posse iis verbis, quae nobis servata sunt, Pythiam tum non esse usam.

Ac primum quidem cum ne Pythia quidem praesentire potuerit Glauci stirpem brevi tempore deletum iri, vel hoc versus illos in suspicionem vocat. Etenim hoc ante omnia tenendum est et Pythiam et sacerdotes Delphicos ceterosque vates homines mortales fuisse neque plus de rebus futuris providere aut praedicere potuisse quam unumquemque nostrum, qui quidem sanae callidaeque mentis est. Itaque si apertis verbis res aliqua, quae postea evenit, oraculo praedicitur, si non semper at certe plerumque concludendum videtur, versus post factum compositos esse. Quamquam interdum casu aliquo evenisse rem, quam oraculum eventuram praedixerat, non potest negari: Thucydides enim certissimum exhibet exemplum. Scriptum apud eum videmus: [V, 26] *ἀεὶ γὰρ ἔγωγε μέμνημαι καὶ ἀρχομένου τοῦ πολέμου καὶ μέχρι οὗ ἐτελεύτησε προφερόμενον ὑπὸ πολλῶν ὅτι τρὶς ἐννέα ἔτη δέοι γενέσθαι αὐτόν.* Sed nemo opinor sibi persuadebit eos, qui hoc vaticinarentur, re vera a deo inspiratos fuisse: sine dubio in hac re casu aliquo evenit quod praedictum fuerat.

Et hercle satis bene explicare possumus, quo tandem modo ad hunc numerum illi adducti sint. Diuturnum futurum esse bellum, cum utraque pars ad summam fortunam pervenisset quamque maxime poterat omnia praeparasset, nemo sine dubio vir prudens iam ineunte bello non intellexit, et apertis verbis Thucydides hoc de se ipso confirmat I 1: *ἀρξάμενος εὐθὺς καθισταμένου (τοῦ πολέμου) καὶ ἐλπίσας μέγαν τε ἔσεσθαι καὶ ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων, τεκμαιρόμενος ὅτι ἀκμάζοντές τε ἦσαν ἐς αὐτὸν ἀμφότεροι παρασκευῇ τῇ πάσῃ καὶ τὸ ἄλλο Ἑλληνικὸν ὁρῶν ξυνιστάμενον πρὸς ἑκατέρους, τὸ μὲν εὐθύς, τὸ δὲ καὶ διανοούμενον.* Haud paucorum igitur annorum bellum futurum esse nemini prudenti

dubium fuit: tum vero facillime vates aliquis et oraculorum fabricator dicere potuit per ter novem annos bellatum iri. Recte enim Blomfieldius ad Thucydideum illum locum [V 26] adnotavit, numerum *τρὶς ἐννέα* — consilio non dico viginti septem — in superstitione sanctum quendam putatum esse:*) ut singuli numeri *τρεῖς* et *ἐννέα,* sic etiam *τρὶς ἐννέα* apud Graecos et Romanos summi momenti fuisse compluribus locis cognoscitur. Veluti apud Sophoclem in Oedipode Coloneo chorus ad Oedipum dicit: [v. 483]

τρὶς ἐννέ᾽ αὐτῇ κλῶνας ἐξ ἀμφοῖν χεροῖν
τιθεὶς ἐλαίας τάςδ᾽ ἐπεύχεσθαι λιτάς.

Et in Ciris versu 371 haec leguntur

terque novena ligans triplici diversa colore
fila . . . .

Deinde apud Plutarchum in quaestionibus Graecis [c. 12] scriptum videmus: *τρεῖς ἄγουσι Δελφοὶ ἐνναετηρίδας κατὰ τὸ ἑξῆς, ὧν τὴν μὲν Στεπτήριον καλοῦσι, τὴν δ᾽ Ἡρωίδα τὴν δὲ Χάριλαν.* Postremo luce clarius quod probare studeo Porphyrius demonstrat, qui in vitae Pythag. cap. 17 haec memoriae prodidit: *εἰς δὲ τὸ Ἴδαιον καλούμενον ἄντρον καταβὰς ἔρια ἔχων μέλανα τὰς νενομισμένας τρὶς ἐννέα ἡμέρας ἐκεῖ διέτριψεν.* Et luculentissimum aliud apud ipsum Thucydidem exstat exemplum in libri septimi capite quinquagesimo. Classis Atheniensium cum nocte luna plena clam hostibus sese recipere coepisset, subito luna defecit: quo signo perterritus Nicias se non prius profecturum esse ait, quam vates audivisset: illi vero ter novem dies exercitui eodem loco manendum esse responderunt. Denuo igitur numerum illum magicum invenimus. Quae cum ita sint, aliam explicationem eius numeri indagare opus non est: id quod Curtius facit, qui de hac re in historiae graecae volumine II[4], p. 655 haec attulit: „die jetzt vorhandenen meister der kunst erklärten, man müsse einen vollen mondumlauf abwarten, um mit gutem gewissen die rückfahrt anzutreten. also dreimal neun tage, wo jede stunde verderben

*) The thrice nine (like all odd numbers and especially their multiply) was a favourite number with those who were attached to divination. Thus at VII 50 the soothsayers being consulted about the army's leaving Sicily say, that it must remain thrice nine days.

drohte." Quae explicatio mihi etiam ea de causa non probatur, quod inter unam alteramque lunam plenam non viginti septem dies intersunt, sed aut undetriginta aut triginta, cum lunae undetriginta et unius diei dimidium ad perficiendum cursum opus sint.

Itaque ut complectar, quae ex his sequi mihi videntur: cum provideretur bellum per multos annos gestum iri, facile homo aliquis superstitiosus sacro illo numero usus dicere potuit *τρὶς ἐννέα ἔτη* illud fore; et casu accidit, ut re vera inter initium belli et captas Athenas viginti septem anni et *ἡμέραι οὐ πολλαὶ* intercederent.

Sed redeat oratio mea unde deflexit: cum in oraculo nostro praedicatur totam Glauci progeniem e terra deletum iri, ea de causa post hominum illorum interitum mihi quidem videtur confectum esse.

Accedit quod versus nostri mirum in modum cum locis aliquot carminum Hesiodi consentiunt: *ὅρκον* iam Hesiodus finxerat euntem: [op. 129]

αὐτίκα γὰρ τρέχει ὅρκος ἅμα σκολιῇσι δίκῃσιν,

idem iam versibus expresserat poenam periurii non modo ei qui peierasset, sed toti progeniei solvendam: [op. 282]

τοῦ δέ τ' ἀμαυροτέρη γενεὴ μετόπισθε λέλειπται,
ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων.

Vides alterum horum versuum verbo tenus in oraculum nostrum transisse. At mihi quidem haud quamquam veri simile esse videtur, sacerdotes Delphicos iis qui oraculum consuluissent tradidisse versus Hesiodeos quasi a Pythia pronuntiatos.

Quid igitur statuamus? Graeci atque imprimis Lacedaemonii cum Glauci stirpem exstinctam esse vidissent, periurium facere illum voluisse recordati divini numinis vim ac maiestatem cognoscere sibi videbantur; tum in mentem eis venit Hesiodei illius, *ἐπιορκοῦντος* progeniei intereundum esse. Has populi voces contexentes sacerdotes, sive Lacedaemonii erant sive Delphici, oraculum nostrum composuerunt, quo magis dei potentia Apollinisque sapientia ostenderentur. Num exstiterit antiquius re vera Glauco editum, huc non pertinet: quod nobis traditum est, id exstincta Glauci stirpe partim a populo partim a sacerdotibus

videtur confectum. Erant tamen in populo qui dicerent: at voluit tantum peierare, a Pythia monitus non perfecit: illis Delphici sacerdotes alterum oraculum obiecerunt: *τὸ πειρηθῆναι τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ποιῆσαι ἴσον δύνασθαι.*

Elucet ex eis, quae modo disputavimus, compositum esse oraculum adhibitis verbis Hesiodeis: multo saepius vero hoc factum est, ut ad oracula fingenda proverbia usurparentur, idque ita quidem ut origo proverbiorum, quae apud Graecos in omni ore versabantur, ab ipso Apolline derivaretur. Quod sic se habuisse res nonullae videntur indicare; quin etiam uno certe exemplo eis argumentis evinci potest, quae mea quidem sententia nihil dubii relinquant. Exstant de oraculo, quod tractandum nobis est, hae narrationes. Scholiasta Arist. Plut. 1002: *τινές φασιν ὅτι ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις ἰσχυρότατοι ἦσαν οἱ Μιλήσιοι καὶ ὅπου προσετίθεντο πάντως ἐνίκων. Πολυκράτης οὖν ὁ Σάμιος συγκροτῶν πόλεμον πρός τινας ἠθέλησεν αὐτοὺς λαβεῖν εἰς συμμαχίαν καὶ εἰς τὸ μαντεῖον ἀπῆλθεν ἐρωτήσων περὶ τούτου· ὁ δὲ θεὸς ἔχρησεν· „ἦσάν ποτ᾽ ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.“* Diodorus [exc. Vat. 38. X 25.]: *Κᾶρες ὑπὸ Περσῶν καταπονούμενοι ἐπηρώτησαν περὶ συμμαχίας εἰ προςλάβοιντο Μιλησίους συμμάχους, ὁ δὲ ἀνεῖλεν· „πάλαι ποτ᾽ ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.“* Zenobius V 80: *φασὶ τοὺς Κᾶρας πολεμουμένους ὑπὸ Δαρείου τοῦ Πέρσου κατά τινα παλαιὰν μαντείαν εἰρημένην αὐτοῖς τοὺς ἀλκιμωτάτους προσθέσθαι συμμάχους ἐλθεῖν ἐς Βραγχίδας καὶ τὸν ἐκεῖ θεὸν ἐρωτῆσαι εἰ Μιλησίους πρόσθοιντο συμμάχους· τὸν δὲ ἀποκρίνασθαι· „πάλαι ποτ᾽ ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.“* Caras hoc responsum ab Apolline accepisse etiam alter tertiusque schol. ad Arist. Plut. 1002 confirmant; contra schol. ad v. 1075 *τινές,* inquit, *τοῖς Κυπρίοις φασὶ τοῦτο ῥηθῆναι βουλομένοις ἔχειν συμμάχους.* At versum illum non oraculum sed proverbium fuisse, Gustavus Wolffius [Porphyrii de philos. ex orac. haur. libr. reliqu. p. 74] ita demonstravit, ut nemini res dubia esse possit. Primum enim Herodotus, ut erat oraculorum studiosissimus, si omnino illud ei notum fuisset, sine dubio attulisset: sed si apud eum bellum inter Cares Persasque gestum

legeris, [V 118 sq.] nihil de oraculo illo invenies: nusquam in libris eius exstat. Accedit quod teste Athenaeo ne Aristoteles quidem oraculum existimavit versum nostrum, quippe qui [Athen. XII 523 f.] de Milesiis ita diceret: *ὡς δ' ὑπήχθησαν ἡδονῇ καὶ τρυφῇ κατερρύη τὸ τῆς πόλεως ἀνδρεῖον, καὶ παροιμία τις ἐγεννήθη ἐπ' αὐτῶν· „πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι."* Nemo opinor non videt proverbium fuisse hunc versum[1]), priusquam ab homine aliquo ad Apollinem referretur fabulaeque illae adfingerentur. Ceterum primus, ni fallor, pro oraculo eum habuit Demon, contra quem Philochorus Atthida suam scripsit: cf. schol. Arist. Plut. 1002. Mülleri hist. gr. fr. vol. I p. 380.

Sed alias quoque ita factum esse ut ad explicandas proverbiorum origines oracula fingerentur, si non tam certis argumentis probari potest, attamen veri simillimum videtur. Veluti ad illud *πᾶσα γῆ πατρίς*[2]) posteris temporibus addita est narratio consuluisse aliquem Apollinem ubi consideret et responsum accepisse: *πᾶσα γῆ πατρίς.*[3])

Neque aliter iudico de versu

πεζῇ βαδίζων μὴ φοβοῦ τὰ κύματα.

Proverbium hoc fuisse ex ipsa verborum sententia facile intel-

---

[1]) Iam Anacreon eum usurpasse dicitur. cf. schol. tertium ad Plut. 1002. Bergk. poet. lyr. gr. p. 1031.

[2]) Lysias 31,6: *ὅσοι δὲ φύσει μὲν πολῖταί εἰσι, γνώμῃ δὲ χρῶνται ὡς πᾶσα γῆ πατρίς ἐστιν αὐτοῖς ἐν ᾗ ἂν τὰ ἐπιτήδεια ἔχωσιν.* Menander in Meinekii fragm. com. gr. IV p. 360 v. 716: *τῷ γὰρ καλῶς πράσσοντι πᾶσα γῆ πατρίς.*

[3]) Zenobius IV 74: *τοῦτο μέρος ἐστὶ χρησμοῦ ὃν ἀνεῖλεν ὁ θεὸς Μελεῳ τῷ Πελασγῷ περὶ τῆς οἰκήσεως μαντευομένῳ.*

De proverbio *„τὴν χεῖρα προςφέροντα τὸν θεὸν καλεῖν"* opus non videtur disputare, quamquam Diogenianus [VIII 11] oraculum id fuisse tradit. Res enim ita se habet. Zenobius ad originem proverbii illius explicandam [V 93] haec dicit: .... *ἕτεροι δέ φασιν ὅτι μέλλων τις ἀγωνίσασθαι χρησμὸν παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς εἴληφεν ὅτι νικήσει· ἐνστάντος δὲ τοῦ ἀγῶνος εἰσελθὼν εἰς τὸ θέατρον καὶ κάτω βαλὼν τὰς χεῖρας εἱστήκει ἕως τυπτόμενος ὑπὸ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ ἐνικήθη.* Diogenianus cum hanc narrationem excerperet ita videtur erravisse ut ipsum proverbium pro oraculo illo Minervae, de quo dicitur, haberet. Idem Wolffius censet, si recte verba eius intellego, cum dicat: „Diogenianus res diversas confudit".

legitur;[1]) postea pro oraculo habitum est et ad Iasonis historiam relatum.[2])

Ἐπὶ τῶν προσποιητικῶς τι πραττόντων, ut Diogeniani [VII 86] verbis utar, tria potissimum proverbia apud populum Graecorum vigebant:

πολλοί τοι ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε Βάκχοι,

alterum:

πολλοὶ βουκένται, παῦροι δέ τε γῆς ἀροτῆρες,

tertium de quo nunc disputandum est:

πολλοὶ θριοβόλοι, παῦροι δέ τε μάντιες ἄνδρες.

(Qui plura vult, conferat Lobeckii Aglaoph. II, 813 sqq.). Ut illorum sic huius versus manifesta est sententia: multos simulare callere se artem ex calculis vaticinandi, paucos re vera posse. *Θριαὶ* teste Philochoro apud Zenobium [X 75] fuerunt *νύμφαι αἳ κατεῖχον τὸν Παρνασόν, τροφοὶ Ἀπόλλωνος τρεῖς, ἀφ᾽ ὧν αἵ τε μαντικαὶ ψῆφοι θριαὶ καλοῦνται καὶ τὸ μαντεύεσθαι θριᾶσθαι.* Hanc vetustam fuisse fabulam apparet ex hymno in Mercurium v. 552—557:

Θριαὶ γάρ τινες εἰσὶ κασίγνηται γεγαυῖαι
παρθένοι ὠκείῃσιν ἀγαλλόμεναι πτερύγεσσιν
τρεῖς· κατὰ δὲ κρατὸς πεπαλαγμέναι ἄλφιτα λευκὰ
οἰκία ναιετάουσιν ὑπὸ πτυχὶ Παρνησσοῖο
μαντείης ἀπάνευθε διδάσκαλοι ἣν ἐπὶ βουσὶν
παῖς ἔτ᾽ ἐὼν μελέτησα· πατὴρ δ᾽ ἐμὸς οὐκ ἀλέγιζεν.

Posteriore vero aetate cum proverbia coepta essent ad Apollinem referri, ut etiam illud hac ratione explicaretur, alia fabula excogitata est, quae ipsa quoque apud Zenobium exstat. Pergit enim: *ἄλλοι δὲ λέγουσι τὴν Ἀθηνᾶν εὑρεῖν τὴν διὰ τῶν ψήφων μαντικήν· ἧς εὐδοκιμούσης μᾶλλον τῶν Δελφικῶν χρησμῶν τὸν Δία χαριζόμενον τῷ Ἀπόλλωνι ψευδῆ καταστῆσαι τὴν διὰ τῶν ψήφων μαντικήν. Πάλιν οὖν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοὺς Δελφικοὺς ἐρχομένων χρησμοὺς τὴν Πυθίαν εἰπεῖν·*

πολλοὶ θριοβόλοι, παῦροι δέ τε μάντιες ἄνδρες.

Eodem modo hanc fabulam tradit Stephanus Byzantinus s. v.

---

[1]) cf. Leutsch. ad Apostol. XIV 16a.

[2]) Macarius VII 11: *χρησμὸς οὗτος Ἰάσονι δοθείς.*

Θρῖα. Vides opinor inventam eam esse eo consilio ut proverbii origo ab Apolline duceretur, sed ne bene quidem inventam. Nam Apollinis quod fertur responsum omnino in sensum non quadrat: si Apollo Minervae invidisset atque Iupiter Minervae ex calculis vaticinia mendacia effecisset, Apollini sine dubio dicendum fuit: videtisne neminem praeter me res futuras posse praedicere? Illud *παῦροι μάντιες ἄνδρες* igitur, si ita res se haberet, ab eo, quod Apollo vellet, prorsus alienum fuit. Sed supervacaneum videtur uberius de hoc versu disputare, cum omnibus opinor persuasum sit initio proverbium fuisse posteaque fabulam illam esse fictam.

In proverbiorum numero fuisse etiam *οὗτος ἄλλος Ἡρακλῆς* ex compluribus testimoniis constat.[1]) Cuius originem, quae variis fabellis illustrabatur, ad Apollinem Delphicum referendam esse iam Clearchus, Aristotelis discipulus, memoriae prodidit: Zenob. V 48: *οὗτος ἄλλος Ἡρακλῆς· Κλέαρχος ἐξηγούμενος τὴν παροιμίαν φησὶ τὸν Βριαρέω καλούμενον Ἡρακλέα ἐλθεῖν ἐς Δελφοὺς καὶ λαβόντα τι τῶν ἐκεῖ κειμηλίων κατά τι παλαιὸν ἔθος ὁρμῆσαι ἐπὶ τὰς Ἡρακλέους στήλας καλουμένας καὶ τῶν ἐκεῖ περιγενέσθαι. Χρόνῳ δὲ ὕστερον τὸν Τύριον Ἡρακλέα ἐλθεῖν ἐς Δελφοὺς χρησόμενον τῷ μαντείῳ· τὸν δὲ θεὸν προσειπεῖν αὐτὸν ἄλλον Ἡρακλέα καὶ οὕτῳ τὴν παροιμίαν κρατῆσαι.* Eandem originem Pausanias proverbio tribuit [X 13, 8], quamquam in enarranda fabula non plane congruit cum Clearcho: *λέγεται δὲ ὑπὸ Δελφῶν Ἡρακλεῖ τῷ Ἀμφιτρύωνος ἐλθόντι ἐπὶ τὸ χρηστήριον τὴν πρόμαντιν Ξενόκλειαν οὐκ ἐθελῆσαί οἱ χρᾶν διὰ τοῦ Ἰφίτου τὸν φόνον, τὸν δὲ ἀράμενον τὸν τρίποδα ἐκ τοῦ ναοῦ φέρειν ἔξω, εἰπεῖν τε δὴ τὴν πρόμαντιν·*

ἄλλος ἄρ᾽ Ἡρακλέης Τιρύνθιος οὐχὶ Κανωβεύς.

πρότερον γὰρ ἔτι ὁ Αἰγύπτιος Ἡρακλῆς ἀφίκετο ἐς Δελφούς. τότε δὲ ὁ Ἀμφιτρύωνος τόν τε τρίποδα ἀποδίδωσι τῷ Ἀπόλλωνι καὶ παρὰ τῆς Ξενοκλείας ὁπόσα ἐδεῖτο ἐδιδάχθη. Vides igitur, qui totius fabulae fons habendus sit: Delphi proverbio illo usi eam finxerunt. Utrum etiam versus, qui apud

---

[1]) cf. Leutsch ad Diogen. I 63.

Pausaniam exstat, ab eis an postea ab alio adiectus sit, me quidem iudice non potest diudicari.

Persuasum est, opinor, omnibus ad fingenda oracula saepe proverbia adhibita esse: sed ne hoc quidem negandum est oracula vel oraculorum partes in proverbiorum consuetudinem abisse. Quod in scholiis Theocriteis [XIV 48] aliasque fictum exstat oraculum:

γαίης μὲν πάσης τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἄμεινον,
ἵπποι Θεσσαλικαί, Λακεδαιμόνιαί τε γυναῖκες,
ἄνδρες δ' οἳ πίνουσιν ὕδωρ καλῆς Ἀρεθούσης.
ἀλλ' ἔτι καὶ τῶνδ' εἰσὶν ἀμείνονες οἵτε μεσηγὺ
Τίρυνθος ναίουσι καὶ Ἀρκαδίης πολυμήλου
Ἀργεῖοι λινοθώρηκες, κέντρα πτολέμοιο·
ὑμεῖς δ' ὦ Μεγαρεῖς οὐδὲ τρίτοι οὐδὲ τέταρτοι
οὐδὲ δυωδεκαταῖοι, οὔτ' ἐν λόγῳ οὔτ' ἐν ἀριθμῷ.

hoc modo ad Aegienses modo ad Megarenses refertur, cum in versu septimo aut *Αἰγιέες* aut *Μεγαρεῖς* legatur: cf. Mehler Mnaseae fragm. p. 108. Extremam eius partem in proverbium cessisse, ex Demosthenis oratione de cor. 310 et Callimacho [in anth. Pal. V 6] intellegimus; quapropter suo iure Photius scripsit *χρησμοῦ κομμάτιόν ἐστι παροιμιαζόμενον,* (s. v. *ὑμεῖς ὦ Μεγαρεῖς*) suoque iure Zenobius, quem sequitur Diogenianus [I 47], in proverbiorum numerum etiam illud recepit [I 48]. Neque quidquam mihi quidem videtur obstare, quo minus verum ducamus, quod Zenobius [V 19] et Photius ad versum

μέτρῳ ὕδωρ πίνοντες ἀμετρὶ δὲ μᾶζαν ἔδοντες

adnotat: *οὗτος ὁ στίχος εἰς παροιμίαν περιέστη ἔκ τινος χρησμοῦ ὃν ἀνεῖλεν ὁ θεὸς Συβαρίταις. ὑβρισταὶ γὰρ ὄντες καὶ ἀμετροπόται ἀπώλοντο ὑπὸ Κροτωνιατῶν. τοῖς οὖν διαφυγοῦσιν αὐτῶν οὕτως ἐχρήσθη.*

Dubia res videtur in eo oraculo de quo nunc verba facturus sum. In proverbiorum numero apud Zenobium [III 42] hoc quoque invenitur: *δῶρον δ' ὅτι δῷ τις ἐπαίνει,* additurque *αὕτη κόμμα ἐστὶ χρησμοῦ τοῦ δοθέντος Μυσκέλλῳ τῷ Ῥυπί, καθ' ὃν δὴ χρόνον Κρότωνα οὐκ ἐβούλετο οἰκίζειν, ἀλλὰ Σύβαριν, ὥς φησιν Ἵππυς ἐν τῷ περὶ χρόνων. φησὶ δὲ οὕτως ἔχειν τὸν χρησμόν·*

Μύσκελλε βραχύνωτε, παρὲκ θεὸν ἄλλα ματεύων
οὐδ᾽ ἄλα θηρεύσεις· δῶρον δ᾽ ὅτι δῷ τις ἐπαίνει.

Idem apud Strabonem [VI p. 262] eisdem fere verbis exstat oraculum; alter versus ibi sic procedit:

κλαύματα θηρεύεις· δῶρον δ᾽ ὅτι δῷ τις ἐπαίνει.

Contra Diodorus [VII 20] pro *δῶρον δ᾽ ὅτι δῷ τις ἐπαίνει* exhibet verba *δῶρον δ᾽ ὃ διδῷ θεὸς αἴνει.* Apparet aut proverbium prius fuisse oraculumque postea fictum aut oraculum antiquius esse et ex eo proverbium ortum. Utrumque sine dubio factum esse potest. Si proverbium aetate praecessit, postea oraculorum aliquis fabricator versum priorem alteriusque partem ad proverbium adiecit mutavitque *δῶρον δ᾽ ὃ διδῷ θεὸς αἴνει,* id quod certe melius in sententiam quadrat. Quod vero mutationem non apud omnes invenimus, qui oraculum illud tradiderunt, imo unus Diodorus eam exhibet, Strabo et Zenobius etiam in oraculo *δῶρον δ᾽ ὅτι δῷ τις ἐπαίνει,* hoc ita defendere potes, ut dicas facile illud *δῶρον δ᾽ ὃ διδῷ θεὸς αἴνει* mutari potuisse in commune proverbium, quod in omnium cogitatione animoque esset et paene sua sponte in calamum veniret. Tamen rem sic se habuisse non crediderim. Oraculum vel potius tria illa oracula, quae Myscello data esse feruntur [Diod. VII 20], si non genuina sunt, qua de re nunc disputare in animo mihi non est, at certe haud inscite facta, ita ut iam vetusta aetate orta ea esse putem. Mihi igitur oraculum in eoque verba *δῶρον δ᾽ ὃ διδῷ θεὸς αἴνει* antiquiora videntur, et haec posteris temporibus, cum in proverbii consuetudinem venire coepissent, in cotidianae vitae usum paullulum mutata. Quod in oraculo etiam *δῶρον δ᾽ ὅτι δῷ τις ἐπαίνει* invenitur, eisdem argumentis defenditur quae modo significavi. Quamquam certum quidquam de hac quaestione proferri nequit.

II.

Etiam alia accedit causa qua ex eis quae attuli oraculis complura in suspicionem vocantur: quod non, ut longe plurima, hexametris sed iambico metro conscripta sunt. Antiquis iam

temporibus discessisse inter se hominum sententias, utrum Pythia etiam aliis metris atque hexametro usa esset necne, intellegitur ex scholiis ad Aristophanis nubium v. 144, ubi ad notissimum illud

σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ᾽ Εὐριπίδης,
ἀνδρῶν δὲ πάντων Σωκράτης σοφώτατος

haec adnotata sunt: *τοῦτον (τὸν χρησμὸν) Ἀπολλώνιος ὁ Μόλων ἐν τῷ κατὰ φιλοσόφων ἐψεῦσθαί φησι· τοὺς γὰρ Πυθικοὺς χρησμοὺς ἑξαμέτρους εἶναι.* Duo deinde scholiastae ab eo dissentire se aiunt allatisque exemplis comprobare student, praeter hexametros et prosam orationem etiam trimetris Pythiam esse usam, alterque eorum usque ad suam aetatem ita fuisse addit. In eandem sententiam Wolffius [1]) et nuper Bergkius [2]) disputarunt.

Videamus igitur utrum statuendum nobis sit etiam ea oracula, quae trimetris iambicis procedunt, genuina esse necne. Sed antequam ad ipsam hanc quaestionem adgredior, dicendum est eorum oraculorum, quae post Apollonium Molonem edita feruntur, veluti Neroni Hadriano aliis permultis, nullam me habere rationem consultoque ea in sequentibus praetermittere. Nam posteris temporibus non modo trimetros iambicos sed etiam trochaicos tetrametros distichaque elegiaca praeter hexametros usurpata esse, sine ulla dubitatione concedendum puto. [3])

Praeter ea, de quibus supra dixi oracula (cf. p. 6), mythicae aetatis apud Arist. schol. nub. 144 hoc exstat, de quo, quamquam Delphicum non est, pauca dicam:

ὃ βούλομαι δός, μὴ δίδου δ᾽ ὃ μὴ θέλω,

adnotatumque videmus: *ἐν Λέσβῳ δὲ Ναπαίου Ἀπόλλωνος ὁ δοθεὶς Πέλοπι (χρησμός), αἰτοῦντος αὐτὸν ἀνάθημα τοῦ θεοῦ τὴν ἄρνα τὴν χρυσῆν, ἕτερα παρέχοντι κειμήλια.*

---

[1]) Wolffius in libro de Porphyrii reliquiis p. 89: ut iam paucis complectamur, quae invenisse nobis videmur praeter hexametros et orationem solutam Delphicum oraculum etiam trimetris iambicis usum est iisque non tantum posteriore aetate. Certa huius metri exempla sunt annorum fere quingentesimi et quadringentesimi a. Chr. et primi secundive saeculi p. Chr.

[2]) Bergkius in litterarum graecarum hist. p. 336: „das elegische distichon war nicht üblich, wol aber bedient sich die Pythia der iamben, besonders wenn sie sich kurz fassen will.“

[3]) cf. Wolff. Porphyr. p. 70 sqq.

ἔστι δ' οὕτως· ὃ βούλομαι κτλ. Subditum esse hunc versum ab eis, qui oracula heroibus Troianis data et similia finxerunt, iam Lobeckius animadvertit. [Aglaoph. I p. 267.] De aliis duobus mythici temporis oraculis quae dicuntur[1]) ad Laii historiam pertinentibus operae pretium non est verba facere, cum ex Euripidis Phoen. 18—20 repetita sint.

Sequatur ex aetate primi belli Messeniaci oraculum quod exstat apud Pausaniam IV 9, 2:

κούρην ἄχραντον νερτέροισι δαίμοσιν,
κλήρῳ λαχοῦσαν Αἰπυτιδῶν ἀφ' αἵματος,
θυηπολεῖτε νυκτέροισιν ἐν σφαγαῖς.
ἢν δὲ σφαλῆτε καὶ παρ' ἀλλοίου τότε
θύειν, διδόντος ἐς σφαγὴν ἑκουσίως.

Cum constet totam primi belli Messenii historiam prorsus incertam fabulisque refertam ad nos pervenisse, (cf. Kohlmann, quaestiones Messeniacae p. 4 sqq. dissert. Bonn. 1866) nemo certe genuinum ducet illud oraculum neque adhuc, quod sciam, quisquam in ea sententia fuit. Jambos e tragoedia aliqua repetendos esse censuerunt Wachsmuthius [hell. altert. II. 2 p. 511] et Kohlmannus [quaest. Mess. p. 11]: sed mera haec est coniectura, quae minus probabilis videtur, cum prorsus nihil constet de tragoedia in qua de primo bello Messenio actum sit. Fictum etiam alterum oraculum est quod Eusebius [praep. ev. V 27] servavit:

παρθένον Αἰπυτίδα κλῆρος καλεῖ ἥντινα δοίης
δαίμοσι νερτερίοις καί κεν σώσειας Ἰθώμην.

Attamen veri simillimum videtur antiquius hoc esse quam illud iambis confectum. cf. Lobeck Agiaoph. II p. 852. Wolff Porph. p. 73.

---

[1]) Zenob. II 68: *Λαίῳ γὰρ τῷ Θηβῶν βασιλεῖ χρηστηριαζομένῳ περὶ γενέσεως ἀρρένων παίδων ἀνεῖλεν ὁ θεὸς*

Λάιε Λαβδακίδη
μὴ σπεῖρε τέκνων ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ·
κτενεῖ γάρ σ' ὁ φύς.

Alex. Aphrod. de fato XXI 96: *καὶ δὴ καὶ τὸν τῷ Λαίῳ δοθέντα χρησμὸν παραδεχομένον δι' οὗ λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ Πυθία περὶ τοῦ μὴ δεῖν τεκνοποιεῖσθαι·*

εἰ γὰρ φυτεύσεις παῖδ' ἀποκτενεῖ σ' ὁ φύς,
καὶ πᾶς σὸς οἶκος βήσεται δι' αἵματος.

De Socrate exstat oraculum

ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος,

[Diog. Laert. II 37 saepiusque invenitur, cf. Wolff Porph. p. 76] posteaque huic versui alter videtur praefixus esse ut totum sic procederet oraculum:

σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ' Εὐριπίδης,
ἀνδρῶν δὲ πάντων Σωκράτης σοφώτατος.

[schol. Aristoph. nub. 144 aliasque.] Sed neutrum eorum re vera a Pythia datum esse apparet ex Ps. Xenoph. apologia XIV: *ἀνεῖλεν ὁ Ἀπόλλων μηδένα εἶναι ἐμοῦ μήτε ἐλευθεριώτερον μήτε δικαιότερον μήτε σωφρονέστερον.* Is igitur qui hanc apologiam scripsit oracula illa nondum noverat. Quid Pythia responderit, ad verbum restitui non potest, nec perspicio, cur Wolffius dicat soluta oratione oraculum datum videri: nihil enim quod sciam obstat ne hexametris locutam esse Pythiam censeamus. Wolffius fortasse voce illa *σωφρονέστερον*, quippe quod in metrum dactylicum non quadret motus est ut hexametris hoc oraculum editum esse negaret. Sed pro *σωφρονέστερος* Pythiam aliter, veluti *σωφροσύνῃσιν ἀρείων*, dicere potuisse, quae verba cum a prosa oratione scriptoris attici aliena essent in simplex illud adiectivum ab eo mutarentur, quis est quin videat? Constat oraculum fictum esse: sed quae eius genuina forma fuerit non potest demonstrari.

Posteris temporibus Zenon cum quaesivisset *τί πράττων ἄριστα βιώσεται* responsum ab Apolline retulisse fertur [Diog. Laert. VII 2] *εἰ συγχρώζοιτο τοῖς νεκροῖς.* Eiusdem oraculi iambica forma teste Aristophanis scholiasta [nub. 144] apud comicum quendam [Meineke IV 686] exstitit: *εἰ συγκεχρῶσθαι τοῖς νεκροῖς δυνήσεται.* Apparet non licere nobis oraculum iambicum propter hunc auctorem genuinum ducere: imo prorsus adsentiendum est Wolffio, qui soluta oratione id datum esse censet, iamborum vinculis a poeta comico constrictum: si omnino datum est, id quod valde dubium videtur.

Versus, qui ipse quoque exstat apud Aristoph. schol. nub. 144

ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λευκαῖς κόραις

oraculum fuisse dicitur Delphis a Brenno invasis datum. Prov. app. II 55: *βαρβάρων τινῶν στρατευομένων ἐς Δελφοὺς*

ἐρωτώμενος ὁ θεὸς ταῦτα ἔφη. ὕστερον δὲ ἐφάνη μετὰ Ἀθηνᾶς καὶ Ἀρτέμιδος, ὧν καὶ ἱερά ἐστιν ἐν Δελφοῖς προσιόντων ὑπαντῶν τοῖς πολεμίοις. Cic. de divin. I 37, 81: ... quod contigisse Brenno dicitur eiusque Gallicis copiis, cum fano Apollinis Delphici nefarium bellum intulisset; tum enim ferunt ex oraculo effatam esse Pythiam

ego providebo rem istam et albae virgines.

Ex quo factum ut viderentur virgines ferre arma contra et nive Gallorum obrueretur exercitus. cf. Diod. XXII 2. Contra Pausanias in fonte suo nihil de illo versu invenisse videtur; narrat enim X 23, 1: καὶ ὁ θεὸς σφᾶς οὐκ εἴα φοβεῖσθαι φυλάξειν δὲ αὐτὸς ἐπηγγέλλετο τὰ ἑαυτοῦ. Fictus est versus adhibita sententia saepissime usurpata; nam certe priorem partem ἐμοὶ μελήσει ταῦτα saepissime usurpatam esse, ex ipso sensu apparet. cf. Fritzsche ad Arist. Thesm. 1207. Ceterum saepius ita Apollo respondisse fertur: Her. VIII 36: οὐκ ἔα σφέας κινέειν, φὰς αὐτὸς ἱκανὸς εἶναι τῶν ἑαυτοῦ προκατῆσθαι. Xen. Hell. VI 4, 30: ἀποκρίνασθαι τὸν θεὸν ὅτι αὐτῷ μελήσει.

Etiam illud quod Hannibal ab Ammone accepisse fertur oraculum[1]) Λίβυσσα κρύψει βῶλος Ἀννίβου δέμας fictum esse luce clarius videtur, proboque Wolffii sententiam qui propter similia patriae oppidique funebris nomina hominum otiosorum acumen ambiguam excogitasse vaticinationem ait.

Sequatur omnium, quae servata sunt oracula iambica, sine dubio antiquissimum, quod exstat apud Herodotum I 174. Cnidios ait, cum peninsulam suam in insulam mutare coepissent, multis in opere vulneratis Apollinem consuluisse atque hoc a Pythia responsum tulisse:

ἰσθμὸν δὲ μὴ πυργοῦτε μηδ᾽ ὀρύσσετε,
Ζεὺς γάρ κ᾽ ἔθηκε νῆσον εἴ γ᾽ ἐβούλετο.

Subditum esse hoc oraculum vix poterit ita demonstrari ut nemini dubitare liceat: attamen res, quas Herodotus de Cnidiis

---

[1]) Plut. Flaminin. XX: „χρησμοῦ δέ τινος, ὡς ἔοικε, παλαιοῦ περὶ τῆς Ἀννίβου τελευτῆς οὕτως ἔχοντος· Λίβυσσα κτλ. ὁ μὲν ἄρα Λιβύην ὑπενόει .. ἐν δὲ Βιθυνίᾳ κώμη τις Λίβυσσα καλεῖται" ibique eum manus sibi intulisse narrat.

Paus. VIII 11, 6: Ἀννίβᾳ γὰρ χρησμὸς ἀφίκετο παρὰ Ἄμμωνος ὡς ἀποθανὼν γῇ καλυφθήσεται Λιβύσσῃ.

narrat, eae sunt ut aptissima videatur Wachsmuthii sententia [hell. alt. II p. 801.]: „wohin — zu den gefälschten orakelsprüchen — auch der von den Cnidiern, gleichsam zum troste über ihre schlechte verteidigung dienende spruch gehören möchte". Ab ipsis Cnidiis accepisse se oraculum ipse Herodotus dicit, cum addat *ὡς αὐτοὶ Κνίδιοι λέγουσιν*. Oraculum igitur aut omnino a Pythia editum non esse, aut, si editum est, prosa oratione videtur processisse.[1])

Itaque cum unum exstet ex vetustiore aetate oraculum metro iambico conscriptum, de quo res dubia esse potest, cetera omnia subditicia sint, mihi quidem Apollonius recte videtur iudicasse, cum oraculorum metrum Delphis hexametrum fuisse diceret. Accedit quod per se veri similius est omnia eodem metro composita fuisse oracula: et hoc quoque respiciendum est dactylicum modo metrum artissimeque cum eo coniunctam epicam dialectum ab antiquissimis temporibus omnibus Graecis nota fuisse.

III.

Si quis Apollinis quae traduntur oracula accuratius inspexerit, paene omnia non modo apud Herodotum, sed etiam apud Pausaniam et Eusebium ceterosque quibus ea debemus scriptores dialecto aut epica aut attica composita esse cognoscet

[1]) De oraculo quod dicitur *φιλεῖν τῶν φιλτάτων τὰ φίλτατα* pauca hoc loco addam. In prov. app. V 3 haec inveniuntur: *Μηλίοις ἀνεῖλεν ὁ θεὸς φιλεῖν τῶν φιλτάτων τὰ φίλτατα. μέχρις οὖν ἐτῶν δέκα ἓξ περιέφερον γυμνοὺς τοὺς παῖδας καὶ κατεφίλουν ἐν συμποσίᾳ.* Nimis obscurus est totus hic Meliorum mos, cuius teste Suida [s. v. *τῶν φιλτάτων* . .] etiam Aristoteles mentionem fecit, quam ut demonstrare possimus aut genuinum esse hoc oraculum aut subditicium. Equidem censeo Melios, si re vera morem illum colebant, originem eius ad deos referre cupientes oraculum nostrum finxisse quod etiam in proverbii consuetudinem venisse ex proverbiorum appendice apparet. Ceterum valde dubium est num verba *τῶν φιλτάτων τὰ φίλτατα* ex versu iambico repetenda sint, qua in sententia Wolffius versatur.

atque perpauca inveniet, quae ab hac regula recedant. Itaque quid de his iudicandum sit nunc quaerere mihi proposui.

Duo oracula, in quibus ex parte dorica dialectus usurpata est, exstant apud Herodotum IV 157:

αἰ τὺ ἐμεῦ Λιβύην μηλοτρόφον οἶδας ἄμεινον,
μὴ ἐλθὼν ἐλθόντος, ἄγαν ἄγαμαι σοφίην σευ,

et IV 159:

ὃς δέ κεν ἐς Λιβύην πολυήρατον ὕστερον ἔλθῃ,
γᾶς ἀναδαιομένας, μετά οἵ ποκά φαμι μελήσειν.

Copiosius de his oraculis disputare non libet; nam subditicia ea esse et apud Cyrenaeos orta iam C. Odofr. Müllerus in libro, qui Orchomenos inscribitur [p. 338], et Benedictus [in dissert. Bonn. 1871 „de oraculis apud Herodotum commemoratis“ p. 33 sq] ostenderunt. Ego vero persuadere mihi non possum in eodem oraculo et ionica et dorica dialectis promiscue usum esse Herodotum, sed utrumque oraculum omni ex parte dorica dialecto mihi videtur compositum fuisse, quippe quod Herodotus ab ipsis Cyrenaeis, dorica gente, accepisset. Favet sane huic sententiae non minime illud quod etiam nunc apud Plutarchum [de Pyth. or. 27 p. 408] vestigia exstant utrumque dorica dialecto compositum fuisse: legimus enim apud hunc etiam *Λιβύαν* pro *Λιβύην* et *μαλοτρόφον* pro *μηλοτρόφον*. Facillime vero doricam dialectum in utroque restitui posse vix opus est addere; et qui factum sit ut pro inusitatis formis aliae in textum reciperentur, nemo est quin intellegat.[1])

Idem mihi in hoc oraculum cadere videtur, quod duobus illis apud Herodotum antecedit [IV 155]:

Βάττ᾽ ἐπὶ φωνὴν ἦλθες · ἄναξ δέ σε Φοῖβος Ἀπόλλων
ἐς Λιβύην πέμπει μηλοτρόφον οἰκιστῆρα.

---

[1]) Dixerit fortasse quispiam versus initio epica dialecto scriptos fuisse, deinde a Cyrenaeis in doricam mutatos. cf. Bergkius in litter. gr. hist. p. 335: „. . . die sprache dieser orakel ist, abgesehen von einzelnen abweichungen, die der epischen poësie; doch findet sich in manchen sprüchen der dorische dialekt; möglicher weise haben die empfänger oder spätere berichterstatter die form abgeändert.“ Sed hoc veri simile non videtur: nam carmina Homerica omnibus Graecis notissima erant ita ut opus non esset epicam dialectum in doricam mutare.

Fictos esse hos versus iam Menecles intellexit [in schol. ad Pind. Pyth. IV 10], neque post ea, quae Muellerus et Schubringius [in dissert. Goetting. 1862: de Cypselo tyranno p. 30 sq] et Benedictus disseruerunt, dubium cuiquam esse potest itemque a Cyrenaeis eos ducendos constat. Eodem igitur iure, quo antea, hoc quoque oraculum dorica primum dialecto compositum fuisse licet conicere, quae postea a Graecis in epicam mutaretur. Quod ad scripturam librorum Herodoti attinet, hoc unum quaeritur utrum iam ille dialectum ab oraculis alienam mutaverit an sequentibus temporibus id factum sit. Ego sane, quod in duobus illis de quibus ante dixi oraculis dorica dialectus servata videtur, ita eum in nostro quoque egisse puto, quippe quod ab eisdem hominibus atque illa ei relatum esset et plane ad eandem rem pertineret.

Uno consensu et Aristophanis scholiasta [ad pac. v. 623] et Suidas et compluribus locis Plutarchus et Diodorus et paroemiographi quidam hoc oraculum tradunt:

ἁ φιλοχρηματία Σπάρταν ὀλεῖ, ἄλλο δὲ οὐδέν.

Omnes quibus hic versus exstat loci enumerati sunt a Muellero in fragmentis hist. gr. II p. 131. Zenobius [II 24] etiam Aristotelem huius oraculi mentionem fecisse ait [*μέμνηται τοῦ χρησμοῦ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Λακεδαιμονίων πολιτείᾳ*]; sed cave inde necessario colligendum esse censeas etiam Aristotelem versum Apollini Delphico tribuisse. De origine eius quid Aristoteles iudicaverit fatendum est nos nescire.

In scriptura verborum paucae eaeque parvae insunt differentiae: velut apud paroemiographos pro *ὀλεῖ* legitur *ἕλοι,* id quod vix mentione dignum est. Quod ad dialectum attinet, apud unum Diodorum *Σπάρτην* invenimus, sed corruptum hoc esse ex *Σπάρταν,* cum *ἁ φιλοχρηματία* ille quoque exhibeat nemo non videt. Quae cum ita sint, non potest dubitari quin versus ille re vera dorica dialecto compositus fuerit; nec mutare licet, quod quis credat, *ἡ φιλοχρηματίη Σπάρτην ὀλεῖ.* Facile enim hoc quidem fieri potuit ut formae insolentiores a librariis in usitatas mutarentur; contrarium vero factum esse, praesertim cum omnes eique permulti scriptores in his formis consentiant, nemo opinor sibi persuadebit. Cum autem sacerdotes Delphicos in componendis versibus dorica dialecto usos

esse sine dubio denegandum sit, nihil restat nisi ut dialecto moti subditicium illud censeamus. Accedit quod omnes quos attuli scriptores in hoc quidem inter se consentiunt quod oraculum esse putant; sed quando et cui editum sit, diverse tradunt. Apud Plutarchum in instit. Lacon. c. 42 scriptum videmus Ἀλκαμένει καὶ Θεοπόμπῳ τοῖς βασιλεῦσιν ἐδόθη, Diodorus autem idem oraculum ad Lycurgum refert.[1]) Re vera versus ab homine Lacedaemonio compositus esse videtur, dorica in terra certe natus: brevi vero in proverbii consuetudinem venit posteaque ei quoque sicuti aliis contigit, ut origo ab Apolline duceretur. Ceterum ego versum non puto vetustum minimeque ad Lycurgi vel Alcamenis aetatem referendum, Herodoti potissimum silentio ad hanc sententiam adductus.[2])

Inest forma dorica etiam in oraculo apud Pausaniam IV 2, 7: Ἰθωμάτᾳ Διί. Sed hac nihil mihi videtur effici. Nam ceteros quoque Graecos ita illud nomen usurpasse intellegitur ex Polybio VII 11, 3 et ex Plutarchi vita Arati c. 50: adde quod Ζεὺς Ἰθωμάτας saepius apud Pausaniam occurrit. [III 26,6. IV 3,9. 12,7. 27,6. 33,2.] Semel tantum Διὸς Ἰθωμήτα exstat apud Thucydidem I 103, quod ipsum quoque a Dukero, cui adsentitur Dindorfius [cf. Steph. thes. s. v. Ἰθώμη], in Ἰθωμάτα mutatum est. Sed sive hunc locum mutamus sive non mutamus, hoc certe eis quae attuli comprobatur apud ce-

---

[1]) Non praetereundum videtur quod Laertius Diogenes [I 117] de Pherecyde dicit: καὶ Λακεδαιμονίοις [Φερεκύδην] εἰπεῖν μήτε χρυσὸν τιμᾶν μήτε ἄργυρον, ὥς φησι Θεόπομπος ἐν τοῖς θαυμασίοις· προστάξαι δὲ αὐτῷ ὄναρ τοῦτο τὸν Ἡρακλέα ὃν καὶ τῆς αὐτῆς νυκτὸς τοῖς βασιλεῦσι κελεῦσαι Φερεκύδῃ πείθεσθαι. ἔνιοι δὲ Πυθαγόρᾳ περιάπτουσι τάδε. Artissime inter se coniuncta esse hanc Pherecydis vel Pythagorae admonitionem et versum nostrum, quo interituram esse Spartam auri argentique studio dicitur, nemini dubium esse potest.

[2]) Bergkius re vera versum a Pythia dictum censet [in litter. gr. hist. p. 332]: „gar manches prophetische wort ist in überraschender weise in erfüllung gegangen; nicht bloss voraussagungen, die sich in einer gewissen allgemeinheit halten, wie z. b. wenn das orakel zu Delphi erklärte Sparta werde durch seine ungezügelte habgier zu grunde gehen . . . sondern auch . . .“ Quod Bergkius versum iam a Tyrtaeo adhibitum esse statuit (poet. lyr. gr. p. 393), non habet iustam causam. cf. C. Göbel de correptione attica p. 9.

teros quoque Graecos doricam terminationem in usu fuisse, ideoque is, qui oraculum illud composuit, re vera *Ἰθωμάτᾳ Διὶ* videtur scripsisse.

Venio nunc ad eam quaestionem utrum sola epica an etiam attica dialectus in oraculis usurpata sit. Nam haud paucis in oraculis atticas formas inveniri, unus quisque qui ea legerit facillime sibi persuadebit. De eis mihi sic videtur iudicandum: in oraculis quae genuina putanda sunt et a sacerdotibus Delphicis confecta, nihil causae fuit cur illi atticas formas in epicam dialectum immiscerent: itaque ex his sine ulla dubitatione eae removendae sunt. Si subditicia videntur oracula, sed apud alios atque Atticos confecta, quaerendum est num antiquiore aetate orta sint atque prudenter et ad normam genuinorum composita: etiam ex eis atticae dialecti formae eiciendae sunt. Et re vera multa eorum oraculorum, in quibus attica dialectus invenitur, ex priore forma epica corrupta esse, haud paucis exemplis comprobatur. Apud Herodotum I 66 hoc exstat oraculum:

Ἀρκαδίην μ' αἰτεῖς; μέγα μ' αἰτεῖς· οὔ τοι δώσω.
πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν,
οἵ σ' ἀποκωλύσουσιν· ἐγὼ δέ τοι οὔτι μεγαίρω.
δώσω τοι Τεγέην ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι
καὶ καλὸν πεδίον σχοίνῳ διαμετρήσασθαι.

Idem etiam Diodorus [IX 53] servavit, sed pro *Ἀρκαδίῃ* et *Τεγέην* atticas formas *Ἀρκαδίᾳ* et *Τεγέαν* scripsit: id quod etiam in eis versibus, qui apud Herodotum sequuntur [I 67], occurrit. In versu notissimo, quem Croeso Pythia respondisse fertur [Her. I 85]

μὴ βούλευ πολύευκτον ἰὴν ἀνὰ δώματ' ἀκούειν,

et apud Diodorum [IX 47] et in anthologia Palatina [II p. 569] legitur *βούλου,* Diodorus etiam *ἰάν* pro *ἰήν* tradit. In hoc oraculo

ἔκγονε Μιλήτου, τρίποδος πέρι Φοῖβον ἐρωτᾷς·
ὃς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτου τρίποδ' αὐδῶ

pro *σοφίῃ,* quae lectio est Aristoph. schol. Plut. 9 et Laert. Diog. I 1, 28. apud Diodorum [IX 6] invenis *σοφίᾳ.* „*Διονύσῳ χρῆσθε ἰατρῷ*“ Pythiam Atheniensibus respondisse Eusebius narrat [pr. ev. V 30]: rectam formam *ἰητρῷ* servavit Athenaeus

[I 22 E]. Vocabulum *κάρη* in versu illo „*κάρη δὲ τὸ σῶμα σαώσει*“ [Her. VII 148] in anthologia Palatina [II p. 573] mutatum est in *κάρα*.

In eadem sententia de his oraculis sum, in quibus secundum ea, quae supra explicavi, epica dialectus initio usurpata fuisse videtur. Apud Diodorum [VII 20] in primo[1]) trium illorum oraculorum, quae ibi traduntur, pro *γενεάν* restituendum puto *γενεήν* et in alterius[2]) versu tertio *ἱερή* et in sexto *ἱερῆς* pro *ἱερᾶς*: porro in sequentis libri c. 29[3]) non dubito quin *χώρην* pro *χώραν* lectum sit. Nam tria haec oracula si non genuina sunt attamen non imprudenter conscripta, et manifesto auctores linguam Homericam imitari student. Eadem ratione in oraculo,[4]) quod servatum est in scholiis ad Clementis Alexandrini Protrepticum [141, 1], *γενεήν* scribendum videtur pro *γενεάν*: idemque dicendum est de forma *εἰναλίαν* in priore horum versuum, qui exstant apud Iamblichum in vita Pythagorae:

Ἀγκαῖ' εἰναλίαν νῆσον Σάμον ἀντὶ Σάμης σε
οἰκίζειν κέλομαι, Φυλλὰς δ' ὀνομάζεται αὕτη.

Mihi quidem dubium non videtur quin *εἰναλίαν* mutandum sit in *εἰναλίην*. In hoc vero versu

ὃς σοφίῃ τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα προδέδορκεν,

---

1) *Μύσκελλε βραχύνωτε, φιλεῖ σ' ἑκάεργος Ἀπόλλων*
καὶ γενεὰν δώσει τοι· ὁ δὲ πρότερόν γε κελεύει
οἰκίσσαι σε Κρότωνα μέγαν καλαῖς ἐν ἀρούραις.

2) *Αὐτός σοι φράζει ἑκατηβόλος, ἀλλὰ συνίει·*
οὗτος μὲν Τάφιός τοι ἀνήροτος, ἥδε δὲ Χαλκίς,
ἥδε δὲ Κουρήτων ἱερὰ χθὼν [αἰπήεσσα],
αἵδε δ' Ἐχινάδες εἰσὶ· πολὺς δ' ἐπ' ἀριστερὰ πόντος.
οὕτω δ' οὐκ ἄν φημι Λακινίου ἄκρον ἁμαρτεῖν
οὐδ' ἱερᾶς Κρεμίσης οὐδ' Αἰσάρου ποτομοῖο.

3) *Ἀψία ἣ ποταμῶν ἱερώτατος εἰς ἅλα πίπτει,*
ἔνθ' εἴσω βάλλοντι τὸν ἄρσενα θῆλυς ὀπυίει,
ἔνθα πόλιν οἴκιζε, διδοῖ δέ σοι Αὔσονα χώραν.

4) *Φράζεο, δῖε Κάρανε, νόῳ δ' ἐμὸν ἔνθεο μῦθον,*
ἐκπρολιπὼν Ἄργος τε καὶ Ἑλλάδα καλλιγύναικα
χώρει πρὸς πηγὰς Ἀλιάκμονος· ἔνθα δ' ἂν αἶγας
βοσκομένας ἐσίδῃς, πρῶτον τότε τοι χρεὼν ἐστι
ζηλωτὸν ναίειν αὐτόν γενεάν τε πρόπασαν.

quem legens unus quisque Homericum illum recordatur: [Il α 70]

ὅς τ' ἤδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα,

plane absurdum esse *σοφίᾳ* scribere, quod et Diodorus [IX 7] et Laertius Diogenes [I 1, 35] tradiderunt, omnes opinor concedent.

Etiam in hoc oraculo [Paus. IX 18, 5] *πάτραν* in *πάτρην* mutandum puto:

Θηβαῖοι, Κάδμοιο πόλιν καταναιετάοντες,
αἴκ' ἐθέλητε π ά τ ρ α ν οἰκεῖν σὺν ἀμύμονι πλούτῳ,
Ἕκτορος ὀστέα Πριαμίδου κομίσαντες ἐς οἴκους
ἐξ Ἀσίης Διὸς ἐννεσίῃς ἥρωα σέβεσθαι.

Quid vero de his versibus iudicarem

χ ώ ρ α ς καὶ π ό λ ε ω ς οἰκήτορα λαὸν ἔχοντες,
ἤλθετ' ἐρησόμενοι Φοῖβον τίνα γαῖαν ἵκησθε.
ἀλλ' ἄγε δὴ φράζεσθ' ἀγαθῶν πότερόν κεν ἕλοισθε
πλοῦτον ἔχειν κτεάνων ἢ τερπνοτάτην ὑγίειαν

[schol. Aristoph. equ. 1091] diu dubitavi. Apparet satis scienter eos compositos esse: et quamquam facillimum est *χώρης* scribere pro *χώρας*, et hoc quoque licet *πόλεως* mutare in *πόλιος*, cum syllaba terminans brevis — *ος* sequente *Ϝοικ* — saepissime producatur, repugnare tamen videtur attica alterius versus forma *ἐρησόμενοι* pro *εἰρησόμενοι*. Sed cum etiam apud Homerum exstet verbum *ἔρεσθαι*, ex quo derivatae formae *ἐρώμεθα, ἔροιτο, ἐρέσθαι* inveniantur, ad eam sententiam perveni ut in hoc versu *ἐρησόμενοι* re vera dictum ab eo, qui oraculum composuit, in primo vero *χώρης* et *πόλιος* restituendum mihi videatur.

Nonnulla tamen exstant oracula, in quibus attica dialectus videtur servanda: quae cum posteris temporibus, ni fallor, conscripta sint, atticam dialectum mixtam cum epica miram non puto nec causam video cur mutemus. Carystum oppidum fuisse in insula Euboea situm satis inter omnes constat: quod oppidum Carystus, filius Chironis, condidisse dicitur hoc accepto oraculo:

Χείρωνος φίλε τέκνον ἀγακλειτοῖο, Κάρυστε,
Πήλιον ἐκπρολιπὼν Εὐβοίας ἄκρον ἱκέσθαι·
ἔνθ' ἱερὰν χώραν κτίζειν σοι θέσφατόν ἐστιν.
ἀλλ' ἴθι, μηκέτι μέλλε.

Tota haec fabula de Carysto, conditore urbis Carysti, recentissima videtur: memoriae enim prodiderunt Eusebius [in praep. evang. VI 7] et Constantinus Cephalas in anthologia Palatina, [II 565.] et omnino Carystus, ut nomen hominis, nusquam alibi invenitur. Quae cum ita sint, ego sane non affirmaverim, illum qui hoc oraculum finxit, sive ipse fuit Oenomaus sive alius, epica dialecto pura usum esse, praesertim cum tres insint formae quae ab ea recedant. Nec repugnare primi versus vocabulum *ἀγακλειτοῖο* facile quivis concedet. Idem, ni fallor, iudicandum est de oraculo, quod Pythia in bello a Romanis cum Philippo, rege Macedonum, gesto edidisse fertur, quod exhibet Plutarchus in libro de Pythiae oraculis cap. XI:

ἀλλ' ὁπόταν Τρώων γενεὰ καθύπερθε γένηται
Φοινίκων ἐν ἀγῶνι, τότ' ἔσσεται ἔργα ἄπιστα·
πόντος μὲν λάμψει πῦρ ἄσπετον, ἐκ δὲ κεραυνῶν
πρηστῆρες μὲν ἄνω διὰ κύματος αἴξουσιν
ἄμμιγα σὺν πέτρᾳ, ἡ δὲ στηρίξεται αὐτοῦ,
οὐ φατὸς ἀνθρώποις νῆσος· καὶ χείρονες ἄνδρες
χερσὶ βιησάμενοι τὸν κρείσσονα νικήσουσιν.

Γενεάν et *πέτρᾳ* attice dicta sunt, *ἔσσεται* et *βιησάμενοι* epice. Per se igitur res dubia est: tamen mihi quidem et *ἔσσεται* et *βιησάμενοι* pro *βιᾰσάμενοι* metri modo gratia ab auctore in textum videntur recepta esse. Quamquam certi quidquam de hac re non affirmaverim.

De versibus:

πῖν' οἶνον τρυγίαν, ἐπεὶ οὐκ Ἀνθηδόνα ναίεις
οὐδ' ἱερὰν Ὑπέραν, ὅθι κ' ἄτρυγον οἶνον ἔπινες

cf. Plut. quaest. gr. c. XIX p. 295 D. Ath. I p. 31 B. Müller fragm. histor. gr. II p. 136. Habeamus duas certe, fortasse tres fabulas cum versibus illis coniunctas. Ego oraculum id fuisse (quae est opinio Muelleri) non puto: propter generalem quae inest sententiam „bibe vinum faecatum, cum sine faece vinum non adsit“ proverbium potius versus nostros fuisse crediderim, ad quos postea alius aliam fabulam adfingeret. Con-

gruit cum hac sententia etiam attica dialectus [*τρογίαν, ἱερὰν Ὑπέραν*].

Duo restant oracula, quae quo tempore orta sint ignoro, in quibus nihilo secius atticae formae non videntur delendae. Prius hoc est [Athen. VI p. 232 f.], quod Alcmaeon accepisse dicitur, cum a Pythia quaesivisset quem ad modum morbo suo liberaretur:

τιμῆέν μ᾽ αἰτεῖς δῶρον μανίαν ἀποπαῦσαι.
καί σύ φέρειν τιμῆεν ἐμοὶ γέρας ᾧ ποτε μήτηρ
Ἀμφιάραον ἔκρυψ᾽ ὑπὸ γῆν αὐτοῖσι σὺν ἵπποις,

alterum quod Plutarchus in Solonis vita c. IX tradidit:

ἀρχηγοὺς χώρας θυσίαις ἥρωας ἐνοίκους
ἵλασο, τοὺς κόλποις Ἀσωπιὰς ἀμφικαλύπτει,
οἳ φθίμενοι δέρκονται ἐς ἠέλιον δύνοντα.

Utrumque ni fallor in ipsa Attica confectum est ideoque nescio an atticae dialecti formae servandae sint. Nam Atticos in componendis oraculis non puram epicam dialectum adhibuisse, intellegis ex Aristoph. equ. 1062. Cum vero utrumque ad Atticam historiam spectet, dubium vix videtur quin apud ipsos Atticos ortum sit: eaque de causa formas illas non puto delendas.

Cetera, quae de dialecto oraculorum dicenda sunt, opusculo adiciam quod in animo mihi est brevi conficere, in quo metricorum oraculorum fragmenta colligentur.

Richardus Hendess de vita sua.

Natus sum Prenzlaviae anno h. s. LVI Gustavo et Augusta parentibus. Quarto vitae anno Landsbergam veni, quae ad Wartam sita est, ibique primis literarum elementis imbutus gymnasium adii. Autumnali tempore anni LXXIII maturitatis testimonium adeptus per quinque semestria Berolini, per duo Halis Saxonam studiis philologicis operam dedi. Docuerunt me Berolini Haupt, Kirchhoff, Hübner, Vahlen, Müllenhoff, Zeller, Mommsen, Droysen, Wilamovitz: Halis Keil Hiller Dittenberger Zacher Erdmann Haym. Berolini exercitationibus historicis Mommsenii interfui; Halis benevolentia Keilii Hilleri Dittenbergeri in seminarium philologicum receptus per duo semestria ordinarius eius fui sodalis. Praeterea Zacherus benigne permisit ut exercitationibus quas instituit theodiscis interessem. Quibus viris omnibus, imprimis vero Halensis universitatis professoribus, optime de me meritis, gratias quam maximas et ago et semper agam.

THESES.

I.

Apud Polyaenum I 19 oraculum eaque quae praecedunt verba sic scribenda sunt: *ὁ θεὸς ἔχρησε τῷ Ξάνθῳ τάδε·* *Ξάνθ᾽ ἀπάτην ὁ μέλας φρονέει σχήσει τε Μελαινάς.*

II.

In oraculo, quod exstat apud Phlegontem Trallianum [*παραδοξόγραφοι* ed. Westermann p. 206], in versu quinto emendandum puto *ἀποστέρξαντες* pro *ἀποστάντες*.

III.

Plut. de Pyth. or. XIX in prima sententia pro *ἐνταῦθα* scribendum videtur *ἐπιστάμεθα*.

IV.

Polyb. II 25 in hac sententia: *αὐτοὶ δὲ* [sc. *οἱ Γαλάται*] *λαθραίαν ποιησάμενοι τὴν ἀποχώρησιν ὡς ἐπὶ πόλιν Φαίσολα αὐτοῦ παρενέβαλον* vocabulum *αὐτοῦ* delendum est.
